

WASHINGTON KONGRE
KÜTÜPHANESİ II. ABDÜLHAMİD
ALBÜMÜ IŞIĞINDA
EYÜP BAYTAR VE ECZACI
ASKERİ RÜŞDİYESİ

Esmâ İGÜS PARMAKSIZ

1972 yılında İstanbul'da doğan Esmâ İgüs Parmaksız,
1990 yılında Özel Akasya Koleji'nden mezun olmuştur.

1996 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümünde Lisans eğitimini
tamamladıktan sonra, Yıldız Teknik Üniversitesi Müzecilik Yüksek Lisans Programına kaydolmuştur.

1999 yılında adı geçen yüksek lisans programından,

"Ankara, İstanbul, İzmir Resim Heykel Müzelerindeki 1914 Kuşağı Eserlerinin Değerlendirilmesi"
adlı tez başlığı ile mezun olmuştur. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
Mimarlık Tarihi ve Kuramı programındaki doktora eğitimini ise halen devam ettirmektedir.

Ayrıca 1997 yılından beri de Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesinde
Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır.

Araştırmacının ilgili olduğu konular, XIX. Yüzyıl Osmanlı Modernleşmesi
ve bu konuyla ilintili olarak, XIX. Yüzyıl Osmanlı Eğitim Sistemi ve Eğitim Yapılarıdır.

Tebliğ konumuzun başlığını oluşturan Eyüp Baytar ve Eczacı Askeri Rüşdiyesi, II. Abdülhamid Döneminde, 1884 yılında Eyüp'de bulunan İplikhane-i Amire Binasında eğitim hayatına başlamıştır.

Eyüp Baytar ve Eczacı Mektebi, Askeri Rüşdiye niteliğinde bir eğitim kurumu olduğu için öncelikle sivil ve askeri rüşdiyelerin, eğitim serüvenimiz içerisinde ne ifade ettiğini genel hatlarıyla tanımlamanın yerinde olacağı kanaatindeyiz.

XIX. yüzyılda Avrupa'da ve Osmanlı İmparatorluğu'nda eğitim kavramının, devletin üstlenmek zorunda olduğu kamusal hizmet özeliği siyasi erk tarafından anlaşılması¹ ve bu konuda etkileri günümüze kadar süren kalıcı çalışmalar yapılmıştır². Bu bağlamda, Sultan II. Mahmud saltanatının son yıllarında, çağdaş devlet adamları gibi, İmparatorluğunun önemli sorunlarından birini oluşturan eğitim problemi ne titizlikle değinmiş, eğitim kavramı ile ilgisi olan kişilerden sorunu çözmek adına lahiyalar³ hazırlamalarını istemiştir. Bu doğrultuda, sıbyan mekteplerinin geliştirilmesi, sıbyan mekteplerinin üzerinde olan ve yüksekokullara öğrenci yetiştiren orta basamak eğitim kurumlarının (rüşdiyeler) açılması fikri 1838 yılında benimsenmiştir⁴. (Sakaoğlu,1992:377) Sıbyan mekteplerinin üzerinde olan ve çocuklara ergenlik çağına kadar eğitim verecek olan bu okullar, Sultan II. Mahmud tarafından Rüşdiye olarak adlandırılmıştır. (Tekeli ve İlkin,1993:62) İhsanoğlu'nun da ifade ettiği gibi, *Rüşdiye Mektebi terimi Sultan II. Mahmud devrinde ilk ortaya atıldığında, daha çok bir eğitim modelini çağrıştırılmaktadır. 1838'de Mekatib-i Rüşdiye Nezareti kurulurken bunun yeni eğitim sistemini temin edecek bir müdürlük gibi düşünüldüğü anlaşılmaktadır.* (İhsanoğlu,2003:373)

Osmanlı eğitim sisteminde, sivil rüşdiyelerin açılması çıkarılan bir fermanla, ilk kez 1839 yılında gerçekleştirilmiştir. Fer-

man doğrultusunda, Sultan Ahmed Camii Hünkar Kasrı'nda **Mekteb-i Maarif-i Adliye** ve Süleymaniye Külliyesi Taş Mektep'te **Mekteb-i Ulum-u Edebiye** adlı iki rüşdiye eğitime başlamıştır.

II. Mahmud'un 5 Şubat 1839 yılında yayınlamış olduğu fermanla, sıbyan mekteplerinin ıslahına yardımcı olması için, kurulmasına izin verilen rüşdiyelerin, statüsünün bugün için tam bir karşılığı bulunmamaktadır. Ancak rüşdiyeleri; sıbyan mektepleri üstünde, yüksek okullara hazırlayıcı ve 1869 Maarif-Umumiye Nizamnamesi düzenlemesinden sonra da idadilerin altında faaliyet gösteren orta basamak eğitim kurumlarıdır diye tanımlamak mümkündür. Eğitim tarihimiz içerisinde ilk kez 1845 yılında Muvakkat Maarif Meclislerince rüşdiye mekteplerinin tanımı yapılmış ve rüşdiyelerin işlevleri açıkça belirtilmiştir. *Buna göre rüşdiyeler, sıbyan okullarının üstünde Darülfünuna öğrenci yetiştiren orta dereceli okullardır.* (Kodaman,1991:92)

Rüşdiyeler, 1847 yılı itibarı ile ilk mezunlarını vermiştir. Rüşdiye mezunları mezuniyet sonrasında devlet memurluğunda görev almakta ve sivil yaşama yönelmekteydiler. Oysaki XIX. yüzyılda modernleşmekte olan Osmanlı İmparatorluğu'nun askeri birimlerinin, ara eleman olarak çalışacak yetişmiş ve en az orta eğitim düzeyinde eğitim almış zabite ihtiyacı vardı. Bu ihtiyaçtan dolayı, 1875 yılında askeri idadilere öğrenci hazırlayan Mahrec-i Mekatib-i Askeriye adlı eğitim kurumu kaldırılmış ve bu okulun yerine askeri rüşdiyeler kurulmuştur

Mehmed Esad Bey, Mirat-ı Mekteb-i Harbiye adlı eserinde askeri rüşdiyeler konusunda şu bilgileri vermektedir: *Öncele ri idadi okullarında nizami olarak mevcut dört sınıftan başka bir de ihtiyat birinci ve ikinci, seneleri adı ile iki sınıf daha bulunurdu. Bu sınıflar, idadi birinci senelerine kaynak olmak üzere, leyli (gece) olarak*

¹ XIX. yüzyılla birlikte modernleşen ve merkezileşme sürecine giren Avrupa Devletleri'nde ve Osmanlı İmparatorluğu'nda, eğitime önem verilmesinin nedenleri kısaca; eğitimin siyasi endoktrinasyon sürecini kolaylaştırıcı özelliği ve değişen dünya düzeninin yani modernleşen toplum yapısının gereği olarak devletlerin üstlendikleri kamusal hizmetlerde (sağlık, eğitim, ulaşım vb..) eğitilmiş kişilere ihtiyaç duymaları olarak tanımlanabilir.

² Avrupa ve Osmanlı İmparatorluğunda eğitim konusunda yapılan kalıcı en önemli çalışma, zorunlu ilköğretime geçilmesidir. Osmanlı İmparatorluğu'nda, 1876 yılında çıkarılan Kanuni Esası'nın 114. maddesi ile ilköğretim zorunlu hale getirilmiştir.

³ **Labiya:** Hatırlanacak şey, hatıra gelen anlamındadır. Osmanlı diploması dilinde labiya, rapor ve taslak olmak üzere iki ayrı belge cinsi için kullanılmıştır. **Bkz.** Gülmihal Emiroğlu, **II. Abdülhamid Dönemi Labiyalarında Eğitim ve Öğretim Meseleleri**, s:8, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1996.)

⁴ Niyazi Berkes, rüşdiyelerin açılma amacının Tıbbiye ve Harbiye gibi yüksekokullara öğrenci yetiştirmenin yanı sıra sıbyan mektepleri için öğretmen yetiştirmek olarak da belirtmektedir. **Bkz.**

Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Yay. Haz: Ahmet Kuyuş, s:183, İstanbul: Y.K.Y. Yayınları, 2003.

düzenlenip kurulmuştu ve dersleri ile bütün düzenleme işlemleri idadi görevlileri tarafından yürütülürdü. Fakat bu ihtiyat sınıfları idadi sınıflarının geleceğini o kadar sağlayamadılar. (Komisyon,2000:16)

Askeri rüşdiyelerin açılması ve bu okulların ihtiyacı olan binaların yapılabilmesi için gerekli olan ödenek, Paris'te bulunan Mekteb-i Osmani'nin kapatılması ile sağlanmıştır. Tophane'nin Seraskerliğin ve Maarif'in Mekteb-i Osmani için ödeneklerinden ayırdıkları toplam 150.000 Frank, Askeri Rüşdiyelerin tahsisatı için kullanılmıştır. Böylece Paris'te 150.000 Franga ancak 60 öğrenci okutulurken, 1875 yılı itibarı ile İstanbul'da 9 askeri rüşdiye⁵ açılmış ve bu okullarda 40000'e yakın öğrenci eğitim fırsatını yakalayabilmiştir. (Ergin,1941:422)

Askeri Rüşdiyelerin, öğretim elemanı kadrosunda asker öğretmenlerin bulunmasından dolayı bu okullar sivil rüşdiyelere göre daha disiplinliydi. Ders programlarında; Tarih, Coğrafya, Yabancı Dil, Arapça, İmla, Osmanlıca ve İlmihal dersleri bulunmaktaydı.

Askeri rüşdiyelerde okutulan Osmanlı Tarihi ders kitaplarında, özellikle II. Abdülhamid Döneminde Türk Kavmi ve pagan dönem Türk Mitolojisi ayrıntılı olarak işlenmiştir. Ayrıca ulus olma bilinci ve Türk-İslam Ulusuna ait bir fert olma gururu da belirgin bir şekilde ifade edilmiştir. (Oytun,2002:49)

1877 yılı Salnamesine göre askeri rüşdiyelerde; 63 öğretmen, 12 dahiliye zabiti ve 1465 öğrenci bulunmaktaydı. 1891 yılına kadar askeri rüşdiyelerin hepsinde eğitim ve öğretim dört yıl olarak düzenlenmiş ancak 1892 yılı itibarı ile İstanbul'da eğitim süresi üç yıla indirilmiştir. Taşra da bulunan askeri rüşdiyelerde ise üç yıllık eğitime 1898 yılında geçilmiştir. Ayrıca imparatorluğun Türkçe'nin anadil olmadığı topraklarında, çocuklara Türkçe öğretmek amacıyla bu bölgelerde açılan

rüşdiyelere, Türkçe hazırlık (ihtiyat) sınıfı eklenmiştir⁶.

Askeri Rüşdiyeler, 1912-1913 tarihli Balkan Savaşı sırasında eğitim hizmetini noktalandırmış ve kapatılmıştır.

XVIII. yüzyıl ve XIX. yüzyılın başlarında Osmanlı İmparatorluğu'nda, görülen eğitimde modernleşme çabaları, Abdülhamid Döneminde de sürmüştü, hatta ivme kazanmıştır. Abdülhamid Dönemi Yönetimi tarafından ülke adına yapılacak her tür düzenleme ve iyileştirmenin, ancak bilim ve eğitim (ulum ve maarif) kuvvetiyle gerçekleşeceğinin anlaşılmasıyla, Maarif ve Maarifin sorunları üzerinde önem ve titizlikle durulmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nda 1878 sonrasında elde kalan toprakların büyük bir bölümündeki halk, Müslümanlardan oluşmaktaydı. Ancak İmparatorluk dahilindeki Müslüman unsurların birbirlerinden çok farklı bir inanç manzumesi içinde oldukları da rejimin çözmek zorunda olduğu bir diğer problemi teşkil etmekteydi. Çok geçmeden bu farklı unsurları bir arada buluşturmanın tek adresinin dini ve seküler öğelerin birlikte yer aldığı modern eğitim sistemi olduğu anlaşılmıştır. Bu dönem devlet adamlarının dilinden düşürmediği "*Her köye bir mektep ve bir mescit*" sözünü bu manada anmak gerekir. (Çetinsaya,2001:271)

Eğitim kurumları için yeni okul binaları inşa etmek finans açısından Osmanlı Maarifinin Tanzimat ve II. Abdülhamid Döneminde, çözmek zorunda olduğu hayati sorunlardan biridir. Tanzimat Döneminde genelde okullar için yeni binalar inşa edilememiş, eldeki mevcut binalarda, özellikle de 20-30 odalı konaklarda eğitim sürdürülmüştür. Ancak II. Abdülhamid Dönemi eğitim sisteminde, eğitim kurumları için müstakil ve modern eğitimin ihtiyaçlarına cevap verebilecek düzeyde okulların inşa edilmesinin gerekliliği anlaşılmıştır. Alınan tedbirler gereğince, İbtidai Mektep-

⁵ 1875 yılında İstanbul'da açılan ilk askeri rüşdiyeler, Gülhane, Soğukçeşme, Fatih, Kocamustafapaşa, Beşiktaş, Topataşı, Paşakapısı, Hasköy ve Kasımpaşa'dır.

⁶ Osman Nuri Ergin, *Askeri Rüşdiyelerin eğitim süresinin ilk açıldıkları zaman 3 yıl daha sonra ise 4 yıl olduğunu belirtmektedir. Bkz. Osman Nuri Ergin, Türk Maarif Tarihi, C.III, s:423, İstanbul: Osmanbey Matbaası, 1941.*

lerinin inşa masrafları, Vilayet Maarif Meclislerince üstlenilmiş, Orta ve Yükseköğretim kurumlarının inşa masrafları ve diğer giderleri ise 10 Mart 1884'de çıkarılan, Maarif-i Hisse-i İanaesi adlı vergiden karşılanmaya çalışılmıştır. Yukarıda söylenenler çerçevesinde, II. Abdülhamid Döneminde açılan Eyüp Baytar ve Eczacı Askeri Rüşdiyesi için yeni bir okul yapısının tahsis edilmemesi ve okulun bir fabrika binası içerisinde teşkilatlandırılmış olması dönemin eğitim anlayışı ile paralellik göstermemektedir.

Eyüp Baytar ve Eczacı Askeri Rüşdiyesine İplikhane-i Amire Binasında konuşlandırılması ve İplikhane-i Amire'nin Eyüp'ün kaybolan taşınmaz değerlerinden biri olması nedeniyle, sanayileşen Osmanlı'nın ilk fabrikalarından biri olan bu yapıdan kısaca da olsa bahsetmenin gerekli olduğu kanaatindeyiz.

İplikhane-i Amire, 1827 yılında Eyüp Bahariye mevkiinde, Haliç kıyısında Hatice Sultan ve Hançerli Fatma Sultan Saraylarının arsalarının üzerinde kurulmuştur. (Haskan,1996:387) Günümüzde İplikhane-i Amire ve Eyüp Baytar ve Eczacı Mektebinin arsasının bir bölümünde Eyüp Lisesi bulunmaktadır. (Fotoğraf 1 ve 2) 1922 yılı kadastro planlarında görülen İplikhane-i Amire, belirlenemeyen bir tarihte yıkılmış, yıkıldıktan sonra da arsası bölünecek satılmıştır. Arsanın bir bölümüne 1972 yılında Eyüp Lisesi bir bölümüne de Bahariye Mensucat Santral Fabrikası ve İngiliz Santral Dikiş Fabrikası yapılmıştır. Fabrikaların bulunduğu bölüm, 1988 yılında Haliç ve çevresi düzenleme çalışmaları sonucunda park olarak düzenlenmiştir. (Çiftçi,2004:284) İplikhane arsasının diğer bölümüne 1972 yılında inşa edilen Eyüp Lisesi, günümüzde eğitim faaliyetine devam etmektedir.

İplikhanenin inşasına, 1826 (Hicri 1266/27) yılında II. Mahmud Dönemi'nde başlanmış ve 26 Ocak 1828 (Hicri 9 Re-

Fotoğraf 1-2 Eyüp Lisesi

cep 1243) yılında tamamlanmıştır. Yapının mimarı Kırkor Kalfadır. Fabrika, donanmadaki gemilerin yelken gereksinimini karşılamak, yeni kurulan Asakir-i Mansure-i Muhammediye için yazlık elbise ve iç çamaşırı üretmek amacıyla Evkaf-ı Hümayun Nezareti'ne bağlı olarak kurulmuştur. İplikhane-i Amire'nin ilk müdürü (Fabrika Emini) Lağımcıbaşı Kara Osmanzade Yakup Ağa'dır. (Dölen,1992:398) Kuruluşu öncesinde vardiya başına 114 işçi ve 11 at ile çalışması öngörülen fabrika, 65 işçi ve 12 at ile çalışmaya başlamıştır. 1830'larda tam kapasite ile çalışmaya başlayan fabrikada, yaklaşık olarak 110 işçi çalışmış, yıllık iplik üretimi de 80.000 kg dolaylarına ulaşmıştır. Bunun bir bölümü fabrika içersinde işlenmiş, bir bölümü de dışarıya satılmıştır. Başlangıçta kar eden fabrika, Feshane ve Hereke gibi yeni fabrikaların kurulması ve yelkenli gemilerin taşımacılık sektöründe ortadan kalkmaya başlaması üzerine eski önemini yitirmiştir. Fabrikanın 1869-70 yılında çalıştığı bilinmektedir. (Dölen,1996:185)

İplikhane-i Amire Binasında üretim durduktan sonra, mevcut yapı 1876-1877

Fotoğraf 3- Washington Kongre Kütüphanesi II. Abdülhamid Fotoğraf Albümü Kapağı Washington Kongre Kütüphanesi Fotoğraf Albümüne LOT 9513, No:1a referansı ile kayıtlıdır. Deri kapağın üzerinde II. Abdülhamid'in tuğrası, kenarlarında ise yıldız ve ay motifleri bulunmaktadır.

Osmanlı-Rus Savaşında, 1500 yataklı hastane olarak hizmet vermiştir. Hastanenin Humbaracı Kışlasına taşınmasından sonra yapı, II. Abdülhamid Dönemi'nde 1884 yılında Eyüp Baytar ve Eczacı Askeri Rüşdiyesine tahsis edilmiş ve 1906 yılına kadar eğitime devam etmiştir. I. Dünya Savaşı sonrası 1921 yılına kadar tekrar hastane olarak kullanılan İplikhane-i Amire Binası, 1921'den sonra göçmenler için misafirhane olarak kullanılmış, 1924 yılında da 3. Kolordu Komutanlığına tahsis edilmiştir. (Çiftçi;2004:284)

İplikhane-i Amire'den kısaca bahsettikten sonra, konumuzun görsel malzeme kaynağını oluşturan Washington Kongre Kütüphanesi II. Abdülhamid Fotoğraf Albümünden bahsetmek anlamlı olacaktır.

1893 yılında Washington Kongre Kütüphanesine, 1894 yılında ise Londra Britanya Müzesine II. Abdülhamid tarafından gönderilen ve 51 albümden oluşan bu koleksiyon, Osmanlı İmparatorluğunun Otoportresidir. (Deringil;1992:153) Albümlerde toplam olarak 1824 fotoğraf yer almaktadır.(Fotoğraf 3) Fotoğrafların tarihi 1880-1893 aralığı olup, albümde fotoğrafı çekenin kim olduğu da belirtilmiştir. Fotoğrafların önemli bir kısmı Abdul-

lah Biraderler tarafından çekilmiştir. Föbüs ve Sebah Joallier'in de adlarına albüm içinde rastlanmaktadır.

Fotoğraflar dört ana kategoriyi kapsamaktadır. I. Kategori; Görünüşler, Bizans ve Osmanlı Anıtlarıdır. II. Kategoride; Harbiye, Bahriye ve Askeri Sinai Kuruluşların görüntüleri vardır. III.de; Atlar, Yatlar ve Has Ahırlar gösterilir. Son kategori ise İmparatorlukta ki Eğitim Kurumlarının görüntüleridir.

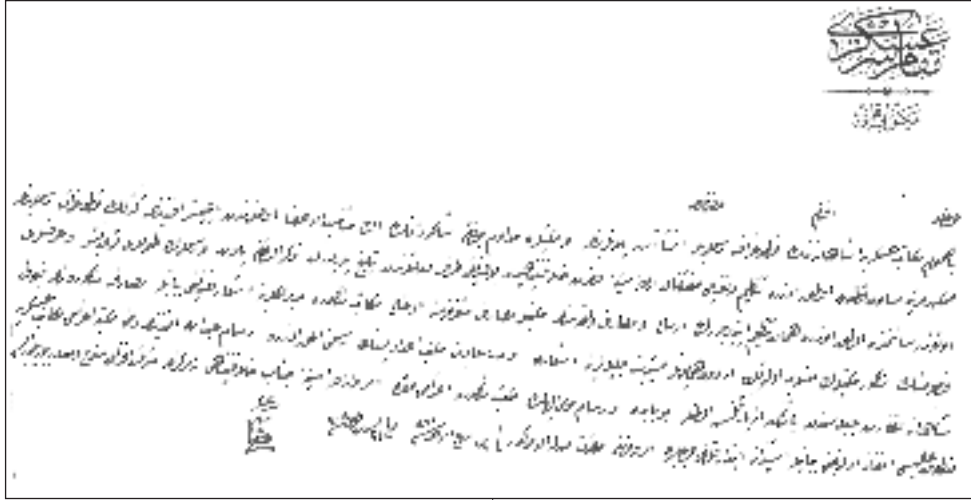
Albüm, 1988 yılında Carney, Şinasi Tekin ve Gönül Alpay Tekin'in editörlüğünü yaptığı bir yayımla dünyaya tanıtılmıştır. Koleksiyonun önemini adı geçen araştırmacılar şöyle tanımlamaktadır: *Kültürel olarak gönderilmiş olan bu otoportre, İslam Dünyasından bütün dünyaya teşhir edilen ilk görüntülü rapordur ve dolayısıyla emsalsiz önemli bir vakadır.* (Deringil;1992:153)

II. Abdülhamid Fotoğraf Albümü, Osmanlının adeta modern dünyaya açılan penceresidir. Koleksiyon; Osmanlı Modernleşmesinin nasıl bir okuma pratiği içerdiğini anlamak, diğer bir deyişle de XIX. yüzyıl Osmanlınının dış dünyayı ve kendini nasıl algıladığını çözümleyebilmek açısından başvurulması gereken önemli bir kaynaktır.

II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı İmparatorluğu, dış ilişkilerinde dünyaya olumlu bir görüntü sunma çabası içindedir. Bunda Osmanlı'nın XIX. yüzyılda Batı karşısında bozulmuş olan imajını tekrar telafi etmek istemesi önemli bir etkindir. Osmanlı İmparatorluğu, Avrupa ve Amerika gibi modern bir yaşam tarzı içinde olduğunu, batı toplumlarının yaşamlarında referans aldıkları noktaların kendi toplumunda da varlığını ve görünürlüğünü ifade etmek amacıyla Amerika ve İngiltere'ye adı geçen albümleri imaj düzeltimi adına göndermiştir.

Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunan Miladi 2 Aralık 1892 Çarşamba (Hic-

Belge 1

ri 12/R/1310) tarihli belgenin, Washington Kongre Kütüphanesi ve Londra Britanya Müzesine gönderilen II. Abdülhamid Albümünün, fotoğraf çekimlerinin yapılmasına gereken izni sağlayan resmi evrak olduğunu düşünmekteyiz⁷. (Belge1)

Belgenin içeriği; Osmanlı İmparatorluğu'nda bulunan tüm Askeri Okulların cephe görünümünün, planlarının ve her okuldan seçilecek fiziki düzgün iki öğrencinin fotoğrafının çekilmesinin emridir.

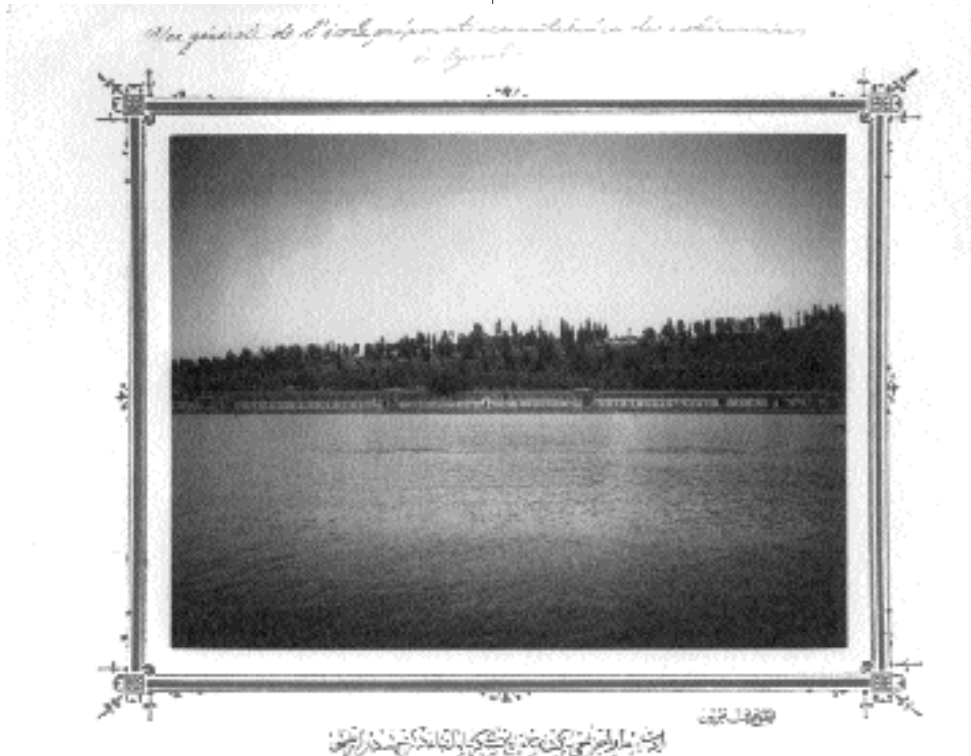
Fotoğrafları çekmekle de Ressam (Fotoğrafçı) Abdullah Efendi görevlendirilmiştir. Washington ve Londra II. Abdülhamid Albümlerinde de; okulların cephe görünümü, planları ve öğrenci fotoğrafları bulunmaktadır. Belgenin tarihinin 1892, albümlerinde 1893 yılında Washington Kongre Kütüphanesi'ne 1894 yılında ise Londra British Müzesine gönderilmiş olması ve fotoğrafların büyük bir kısmının da Abdullah Biraderler tarafından çekilmiş

Fotoğraf 4- Eyüp Baytar Eczacı Askeri Rüşdiyesinin Deniz Tarafından Görüntüsü. Washington Kongre Kütüphanesi Fotoğraf Albümüne LOT 9519, No:11 Referansı ile kayıtlıdır. Fotoğrafı çeken Föbus (Fhebus)'tur. Fotoğrafın altında **Eyüb Baytar Eczacı Mekteb-i Rüşdiye-i Askeri Şahane'nin Deniz Cihetinden Görüntüsü** yazmaktadır.

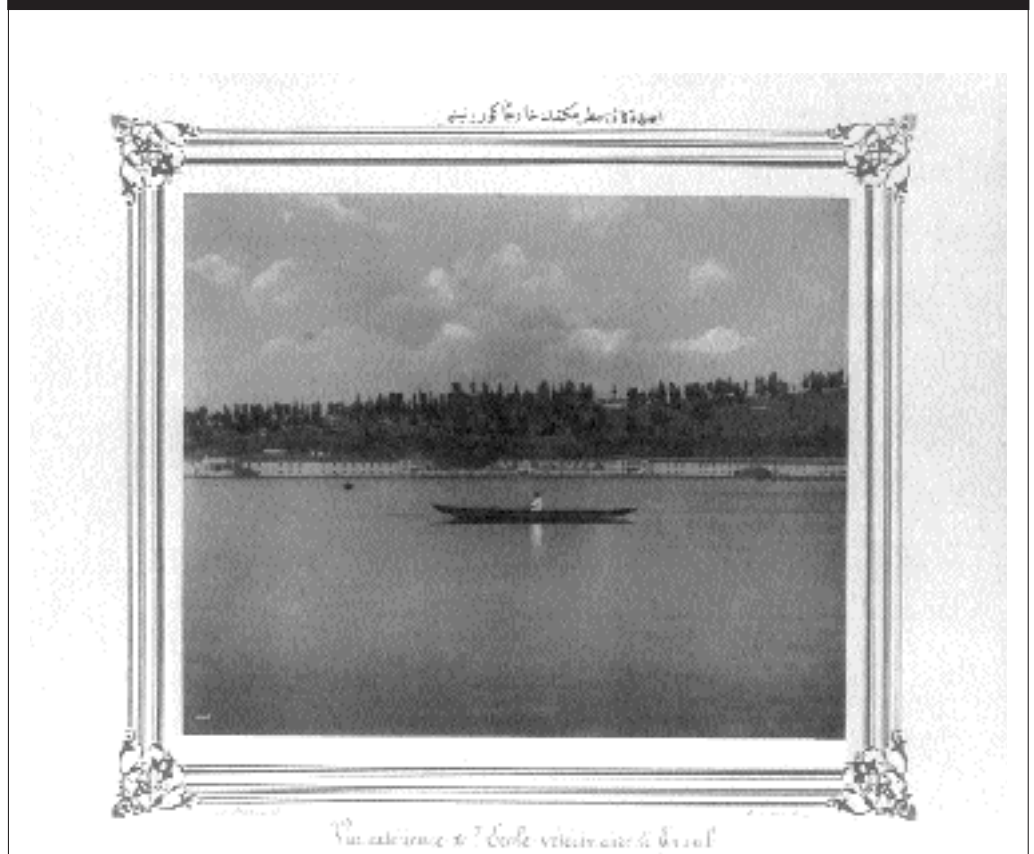
⁷ Selim Deringil de yukarıda bahsedilen belgeye ulaşmış ve belgenin, II. Abdülhamid Albümünün fotoğraf çekimleri ile ilgili belge olduğunu ifade etmektedir. **Bkz.** Selim Deringil, **İktidarın Sembol-leri ve İdeoloji II. Abdülhamid Dönemi (1876-1909)**, s:225 (Dipnot 10), İstanbul:Y.K.Y., 2002

Belgenin aslına ulaşmak için **Bkz.**

B.O.A., **Fon Kodu:** Y.M.T.V (Yıldız Tasnif Mütenevvi Maruzat Evrakı), **Dosya No:** 70. **Gömlük No:** 67 (Hicri. 12/R1310 Taribli)

Fotoğraf 5- Eyüp Baytar Eczacı Askeri Rüşdiyesinin Deniz Tarafından Görüntüsü. Washington Kongre Kütüphanesi Fotoğraf Albümüne LOT 9535, No:26 Referansı ile kayıtlıdır. Fotoğrafı çeken Abdullah Biraderlerdir. Fotoğrafın altında **Eyüb'de Kain Baytar Mektebinin Haricen Görüntüsü** yazmaktadır.

olması, yukarıda belirttiğimiz olasılığı kuvvetli hale getirmektedir.

Belgenin Osmanlıca'dan günümüz Türkçesi'ne transkripte edilmiş hali aşağıdaki gibidir:

Makam-ı Seraskeri

Mektubi Kalem

Devletli Efendim Hazretleri

Bilumum Mekatib-i Askeriye-i Şabane'nin fotoğraf resimleriyle inşaat planlarının ve mekteblere müdâvim bulunan şakirdanın en mütenasibü'l-aza olanlarından ikişer efendinin kezaalik fotoğraf resimlerinin mümkün mertebeye müsavi kıtada olmak üzere tanzim ve takdimi muktezâ-yı irade-i seniyye-i hilâfet-phenabiden bulunduğunu taraf-ı devletlerinden tebliğ buyurularak zikr olunan plan ve resimlerin tûlleri kırkbeşer ve arzları otuz santimetre olmak üzere tanzim ettirilerek irsali ve masârif-ı vakıasının mektebler masarîf-ı müteferrikasına idbâli mekatib-i mezkure müdürlüklerine işar kılındığı beyanıyla masarîf-ı mezkurenin kabulü hususunun mezkur mekteblerin mensub oldukları Ordu-yı Hümayunlar müşiriyet-i celilelerine işarı ve Dersadet Mekteb-i İdadisinin resmini almak üzere Resam Abdullah Efendi'nin dabi mektebe izamı Me-

kâtib-i Askeriye-i Şabane Nezaret-i Celilesinden bâ-tezkire izbar kılınmış olmakla bu babda ve ressam-ı muma-ileybin mekteb-i mezkure izamı bakımında emr ve irade-i seniyye-i cenab-ı bilafet-phenabi ne merkezde şeref-efzâ-yı sunub ve sudur buyurulur ise mantâk-ı âlisi infaz olunacağı beyanıyla istizana ibtidâr kılındı ol babda emr u فرمان hazret-i men lebü'l-emrindir.

12 Rebiulahir 310 / 21 Teşrinievvel 308.

Serasker Rıza

Tebliğ konumuz, II. Abdülhamid Döneminde açılmış ve varlığını sürdürmüş bir okul olduğuna göre, Abdülhamid iktidarı ve okullar arasındaki organik bağın fikri çözümlemesinin, bu konu çerçevesinde yapılması gerekmektedir. Bilindiği üzere, II. Abdülhamid Dönemi modernleşmesinde eğitim, iktidar tarafından özenle ele alınan bir kavram ve siyasi endokrinasyon sürecinin de önemli bir bileşenidir. Bu nedenle gerek eğitim sistemi, gerekse okul binaları kültürel ve siyasi hegemonya yaratmak adına önem atfedilen pratikler haline getirilmiştir.

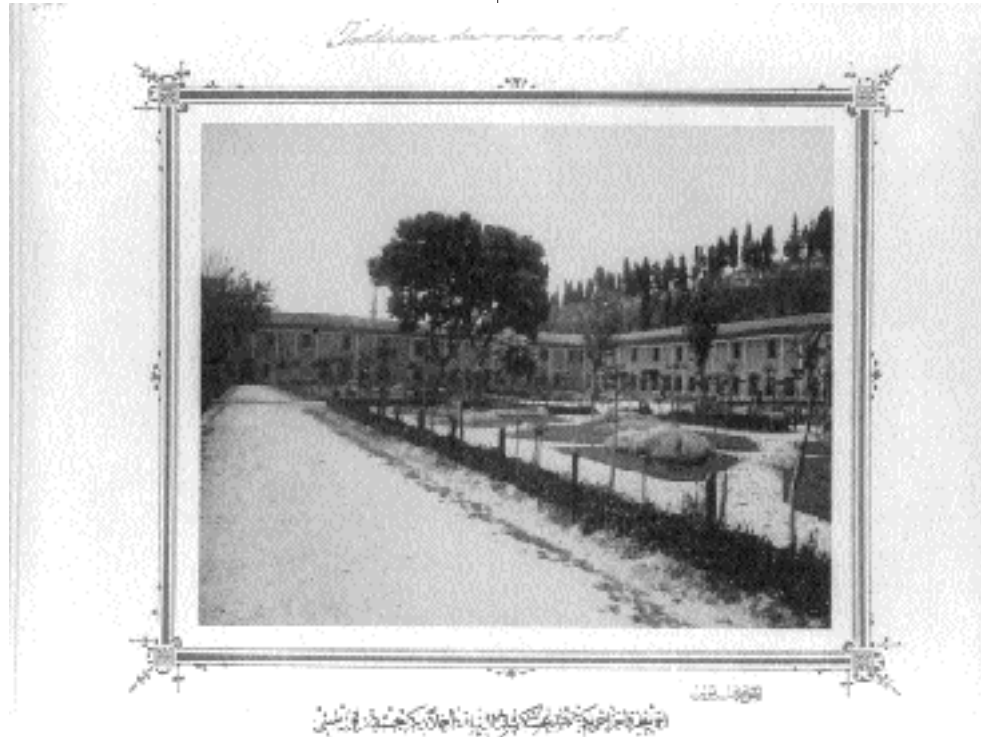
عربی دارالعلوم عیوب بایطار

Okul yapılarına, Abdülhamid Rejiminin modernleşme kaygısının dışında bu kadar önem vermesinin başka bir nedeni de Sultan'ın meşruiyetini eğitim yapıları üzerin-

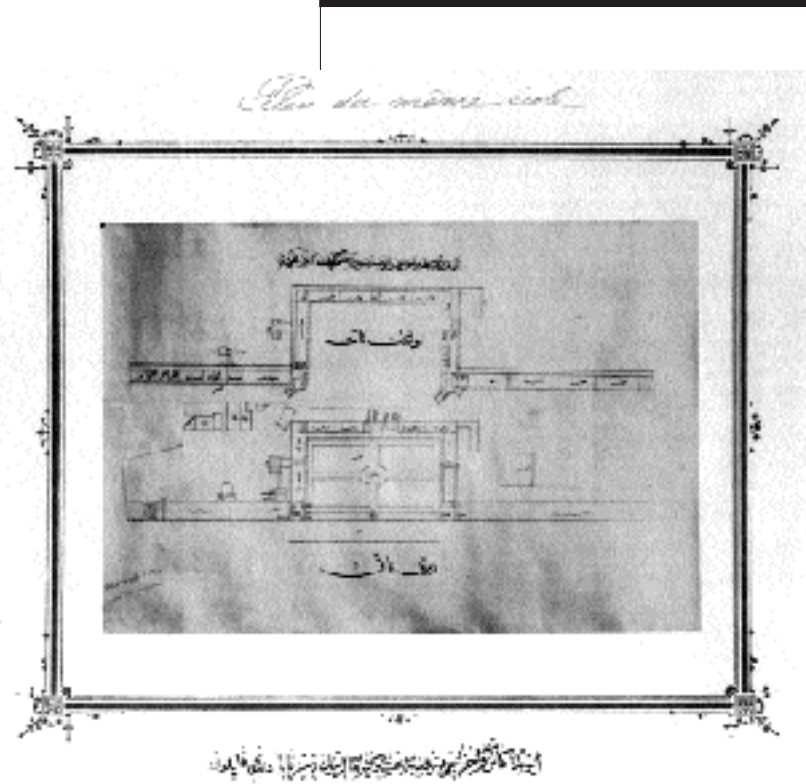
den kurmaya yani sağlamaya çalışmasıdır. Yıldız Sarayının kalın duvarları arkasına çekilen, belirli günlerin dışında halkın arasına pek fazla karışmayan ve resminin dev-

Fotoğraf 6- Eyüp Baytar Eczacı Askeri Rüşdiyesinin Genel Görünümü. Washington Kongre Kütüphanesi Fotoğraf Albümüne LOT 9519, No:9 Referansı ile kayıtlıdır. Fotoğrafı çeken Föbus (Fhebus)'tur. Fotoğrafın altında **Eyüb Baytar Eczacı Mekteb-i Rüşdiye-i Askeri Şahanelerinin Dahilen Görüntüsü** yazmaktadır.

Fotoğraf 7- Eyüp Baytar Eczacı Askeri Rüşdiyesinin Genel Görünümü. Washington Kongre Kütüphanesi Fotoğraf Albümüne LOT 9519, No:10 Referansı ile kayıtlıdır. Fotoğrafı çeken Föbus (Fhebus)'tur. Fotoğrafın altında **Eyüb Baytar Eczacı Mekteb-i Rüşdiye-i Askeri Şahanelerinin Diğer Cihetten Görüntüsü** yazmaktadır.

عربی دارالعلوم عیوب بایطار

Fotoğraf 8- Eyüp Baytar Eczacı Askeri Rüşdiyesinin Planı. Washington Kongre Kütüphanesi Fotoğraf Albümüne LOT 9519, No:8 Referansı ile kayıtlıdır. Fotoğrafı çeken belirtilmemiştir. Fotoğrafın altında **Eyüb'de Kain Baytar ve Eczacı ve Rüşdiye-i Askeri- Şahanelerinin Zemin Katı ve Birinci Kat Planı** yazmaktadır.

let dairelerine bile asılmasına hiçbir şekilde izin vermeyen Abdülhamid, halka ve dış dünyaya Sultan ve Halife imgesini semboller yoluyla ifade etmiştir. (Deringil;2002:29)

Bu anlamda Sultan'ın okullar üzerinden uygulamış olduğu temsiliyet pratikleri aşağıdaki gibi anlamlandırılabilir. Halkın; uzun süren savaşlar, fakirlik gibi nedenlerle devlete karşı sarsılmış olan inancı okul yapılarına (geniş anlamda resmi binalara) yüklenen anlamlarla, tekrar inşa edilmek istenmiştir. Sultan, kamusal yatırımların önemli bir ayağını oluşturan okul yapma eylemi ile eğitim yapılarının, iktidarının ve Hilafetinin sürekliliğinin göstergesi olduğu imajını halkın zihninde çizmeyi hedeflemiştir. Yapıların azametli görünüşüyle de Osmanlı İmparatorluğu'nun gücü ve büyüklüğü arasında organik bir bağ kurulmuş, devlet aygıtının simgesel halden somut hale dönüştürüldüğü göstergeler zincirine eğitim yapıları da eklenmiştir.

Abdülhamid Döneminde inşa edilen eğitim yapıları; eğitimde sekülerleşmenin, aynı zamanda da modernleşmekte olan toplumlarda uygulanan eğitim sistemleri-

nin Osmanlıda da görünürlüğünün ifadesidir. Osmanlı eğitim sisteminde usul-u cedid'e (yeni usul) geçilmesi, imparatorluk dahilinde ibtidai mektepleri, rüşdiye ve idadilerin yaygınlaştırılması ile okul kompleksleri, medrese ve sıbyan mektepleri örneğinde olduğu gibi külliyelerin içinde ya da yanında artık yer almamaktadır. Bu yapısal oluşum, eğitimin dinden uzaklaşan yönünü, laikliğini ve en önemlisi de okul yapılarının kamusal kişiliğini tanımlamaktadır.

Sultan'ın meşruiyet kavramı inşasına, okul yapılarına eklenmiş olan mimari elemanlar da yardım etmiştir. Okul giriş kapılarının üzerine konulan padişah tuğrası ve kitabeler, Padişahın egemenliğinin somutlaştırılmasıdır. (Deringil;2002:40) Okul kapısından her gün içeri giren öğrenci, öğretmen ve idareciler padişahın tuğrası ve armasıyla karşılaşarak imparatorluğun ve sultanın iktidarı ile yüz yüze gelmektedir. İmparatorluğun sembol argümanlarıyla dolaylıda olsa Sultanın meşruiyeti zihinlerde her daim taze tutulmaktadır. Ayrıca bu görsel teyit özellikle merkezden uzak yerlerde, sultanın varlığından bihaber olan kişiler için uygulanabilecek iyi bir hatırlatma metodudur.

Yukarıda söylenenler bağlamında, Washington ve İngiltere'ye gönderilen Abdülhamid Fotoğraf Albümüyle dış dünyaya karşı okul yapıları ve öğrenci fotoğrafları üzerinden Osmanlı İmparatorluğu'nun modernlik daha doğrusu çağdaşlık iddiası ortaya koyulmuştur. İmparatorluğun en ücra köşelerindeki bile okulların ve öğrencilerin fotoğrafları çekilmiş, daha da önemlisi albüme okulların planları eklenmiştir. Albüme planların eklenmesinden amaçlanan; okulların iç mekan teşkilatlanmasında, geleneksel eğitim kurumları olan medreseler ve sıbyan mekteplerinden farklı olarak modern eğitimin ihtiyaçlarına cevap veren mimari çözümler içeren laboratuvar, müze, kütüphane, jimnastikhane

gibi birimlerin olduğunu daha da önemli okullarda sınıf sistemine geçildiğini ortaya koymaktır.

Abdülhamid Dönemi eğitim sisteminin modernleşmesinin ürünü olan Eyüp Baytar ve Eczacı Askeri Rüşdiyesi İplikhane-i Amire Binası içerisinde 1884 yılında eğitime başlamıştır. Okul, askeri rüşdiye niteliğinde olup eğitim süresi dört yıldır. (Fotoğraf, 4, 5, 6 ve 7)

Eyüp Baytar ve Eczacı Askeri Rüşdiyesi için daha önce de söylediğimiz gibi yeni bir yapı tahsis edilmemiş mevcut bir yapı olan fabrika binası, okula çevrilmiştir⁸. Bu bağlamda, farklı bir işleve hizmet ederken sonrasında daha farklı bir amaç için fonksiyonel hale getirilen İplikhane-i Amire Binası ile Abdülhamid'in meşruiyet sorunsalını, mevcut mimari tasarım üzerinden çözmesi pek de anlamlı görünmemektedir. Ancak, XIX. Yüzyıl, Osmanlı ve Dünya İmparatorlukları için temsiliyet probleminin çözümü ile uğraşılan bir dönem olduğu için, Abdülhamid de bu okul üzerinden kendini mimarinin dışındaki farklı argümanlarla ifade etmenin yolunu kanımızca bulmuş olmalıdır. Abdülhamid meşruiyet imgesini; okul girişine koyulan padişah tuğrası ve kitabesıyla, ideolojikleştirilmiş ders programıyla, derslerde kullanılan eğitim materyalleri ile (Bayrak, Harita) okulda gerçekleştirilen törenlerle, sabah akşam padişaha dua edilmesi ve törenlerde öğrencilerin Padişahım Çok Yaşa diye bağırması ile sağlamış olmalıdır.

Eyüp Baytar ve Eczacı Askeri Rüşdiyesinin isminin önüne konulan Baytar ve Eczacı tanımlaması askeri rüşdiyeler içerisinde bir farklılığa işaret etmektedir. Konuya ilişkin yaptığımız çalışmalarda, II. Abdülhamid Döneminde ve daha öncesinde açılan askeri rüşdiyelerin isminde bu örnekte olduğu gibi askeri eğitimin yanı sıra mesleki eğitiminde verildiğini belirten bir tanımlamaya rastlamadık. Bu düşüncemizi, Tıbbiye Mektebine öğrenci yetiştirmek

amacıyla açılan Gühane, Kocamustafapaşa ve Üsküdar Askeri Rüşdiyelerinin isimlerinin önünde tıbbiyeye öğrenci yetiştirdiklerine dair özel bir tanımlamama konulmaması da desteklemektedir.

Eyüp Baytar ve Eczacı Askeri Rüşdiyesi ilk açıldığında gündüzlü (nehari) ve yatılı (leyli) olarak düzenlenmiştir. Yatılı bölüm iki gruba ayrılmıştır:

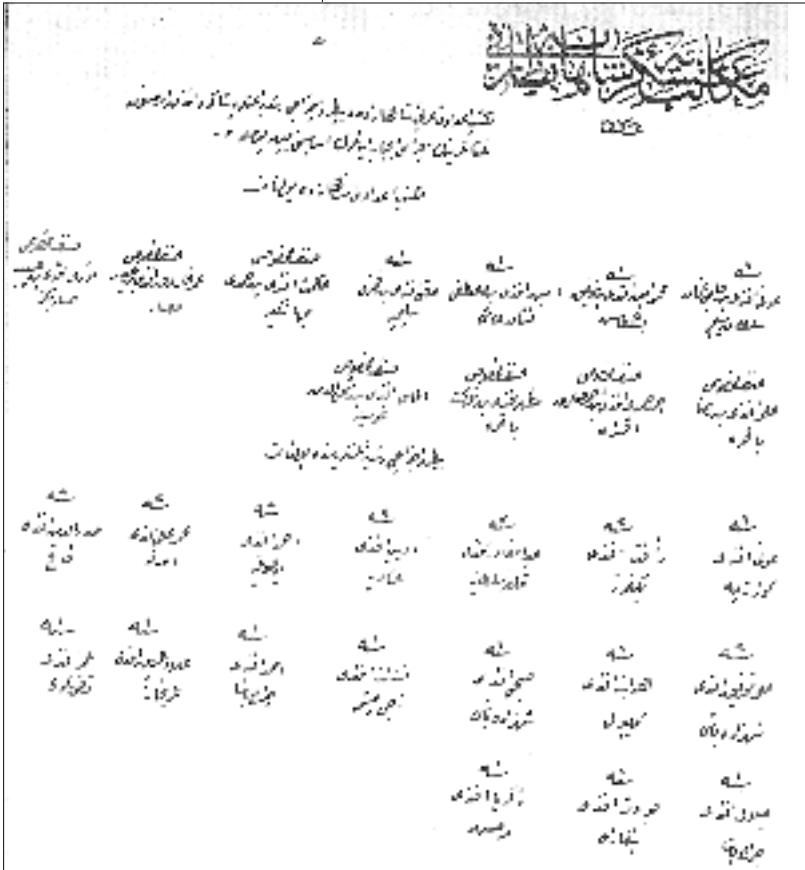
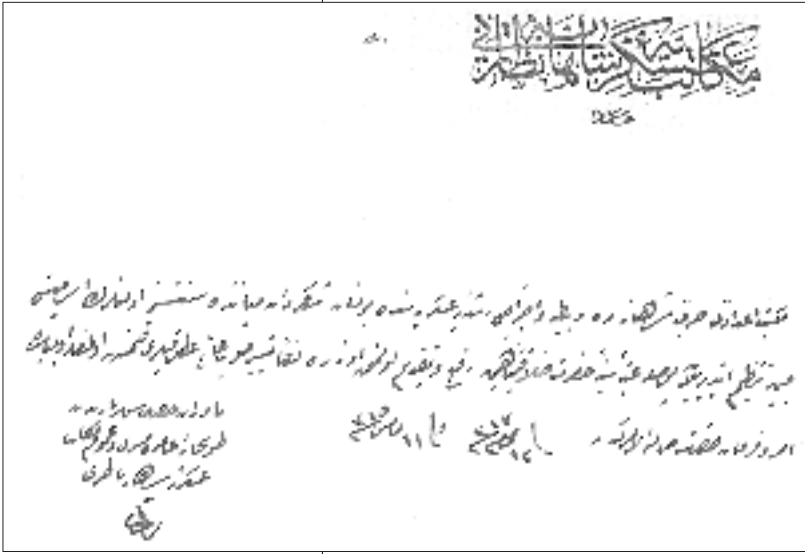
- 1-Sınıfı Mahsus
- 2-Misafir

Sınıfı Mahsus'ta kendi içinde, Baytar ve Eczacı sınıfları olarak ikiye ayrılmaktaydı. Sınıfı Mahsus'ta okuyabilmenin olmazsa olmaz şartı, aday öğrencinin babasının subay olmasıdır. Devlet kademelerinde çalışan memurların çocukları sınıfı mahsus keskinlikle kaydedilmez, isterlerse misafir sınıfına kayıt edilebilirlerdi. Sınıfı Mahsus'a yazılan subay çocukları, eğitime başlamadan önce çekilen kura sonucunda ya Baytar ya da Eczacı sınıflarında öğrenimlerine başlamaktaydılar. Ancak Baytar ve Eczacı grupları aynı öğretmenlerden ve aynı sınıflarda eğitim almaktaydılar. Dört yılın sonunda Baytar veya Eczacı sınıfından mezun olan Eczacı ve Baytarlar, Kuleli'deki Askeri Tıbbiye Mektebine devam etmekteydiler. Misafir sınıfında okuyan öğrenciler ise, mesleki eğitime tabii tutul-

Fotoğraf 9- Eyüp Baytar Eczacı Askeri Rüşdiyesi Öğrencileri. Washington Kongre Kütüphanesi Fotoğraf Albümüne LOT 9519, No:12 Referansı ile kayıtlıdır. Fotoğrafı çeken Föbus (Fhebus)'tur.

Fotoğrafın altında **Eyüp Baytar Mektebi Rüşdiye-i Askeriye-i Şahane Şakirdanı Kulları** yazmaktadır.

⁸ Eyüp Baytar ve Eczacı Askeri Rüşdiyesi için yeni bir bina yapıl(a)mamasının nedeni olarak maddi imkansızlıklar anlamlı görünmektedir.

Sermet Muhtar Alus'un Eyüp Baytar ve Eczacı Askeri Rüşdiyesi okul yaşamı ile ilgili anılardan aktardığına göre, Eyüp Baytar ve Eczacı Askeri Rüşdiyesinin 1892 yılındaki eğitimci kadrosunda bulunanlar;

Mektep Müdürü Kolağası Arnavut Şevket Bey

Eczacı Zabiti Tophaneli Yahya

Dahiliye Zabiti Mülazım Rıza

Mülazım Baba Cemal Bey

Mülazım Çopur Ahmet Bey

Topçu Mülazımı Ömer Bey

Güzel Yazı Muallimi Haşim Bey

(Alus;1997:149)

Ne yazık ki günümüzde İplikhane-i Amire'nin dolayısıyla da Eyüp Baytar ve Eczacı Askeri Rüşdiyesinin özgün mimari projesi elimizde mevcut değildir. Elimizde sadece Kongre Kütüphanesi Abdülhamid Albümüne LOT 9519, no:13 ile kayıtlı olan plan fotoğrafı mevcuttur. (Fotoğraf:8) Dolayısıyla fabrika binasının okula dönüşüm safhaları ve okulun bu yapı içerisinde nasıl örgütlendirildiği konusunda ne yazık ki bilgi sahibi değiliz. Okula ilişkin diğer fotoğraflarda, fotoğrafı çeken kişi belli iken planın fotoğrafını çeken belli değildir. Fotoğrafın alt kısmında, Osmanlıca **Eyüb'de Kain Baytar ve Eczacı ve Rüşdiye-i Askeri- Şahanelerinin Zemin Katı ve Birinci Kat Planı** yazmaktadır.

Fotoğrafın üzerinden planı takip edecek olursak; İplikhane-i Amire Binası dolayısıyla da Eyüp Baytar ve Eczacı Askeri Rüşdiyesi, 2 katlı U şeklinde orta avlulu bir yapıdır. Planda yapının zemin kat ve üst kattan oluştuğu belirtilmiştir. Orta avlu deniz tarafında kagir bir duvarla çevrilidir. Cepheler Neoklasik üslupta düzenlenmiştir. Alt ve üst kat pencereleri düz atkıllı olup, orta avluya bakan cephelerde bulunan pencerelerin araları pilastırlıdır. Alt katta her pilastırın arasına pencere yerleştirilmiştir. Üst katta ise iki pilastır arasına pencere yerleştirilmiştir. Üst kat cephe düzeninde pencerenin yanına yalancı ve-

Belge 2
Belge 2A

mamakta ve mezuniyetlerinde de Kuleli Askeri Tıbbiye Mektebine devam etmek zorunda değildiler. Eyüp Baytar ve Eczacı Askeri Rüşdiyesi'nde gündüzlü olarak okuyan öğrenci ise misafir öğrenciler gibi askeri ve tıbbi idadilerde açılan sınavları kazandıkları takdirde seçtikleri okula gitmek konusunda özgürdüler.

ya kör pencere görüntüsü uygulanarak, pencere konturu profil ile belirginleştirilmiştir. Cepheleleri sıvalı ve boyalı olan yapının üstü kiremit kaplı beşik çatıyla örtülüdür. (Çiftçi; 2004:284)

Haluk Şehsuvaroğlu'nun 15 Ocak 1983 tarihli Tercüman Gazetesi'nde yayınlanan yazısından İplikhane Binasının, iç mekan teşkilatlanmasında hangi bileşenlerin olduğunu öğrenmekteyiz. Buna göre; İplikhane'nin önündeki dar, uzun sahaya Halat Meydanı denmekte, iç mekanda ise, Kumandan Dairesi, Depolar, Zift Ocağı, Zabitane Dairesi orta bölümde Camlı Harem, Külhan ve Mutfak bölümleri bulunmaktadır. (Çiftçi;2004:284)

Washington Kongre Kütüphanesi II. Abdülhamid Albümünde Eyüp Baytar Eczacı Askeri Rüştiyesi öğrencilerinin fotoğrafı da bulunmaktadır. (Fotoğraf 9) Fotoğrafı çeken Föbus'tur. Fotoğrafın altında **Eyüp Baytar Mektebi Rüşdiye-i Askeriye-i Şahane Şakirdanı** yazmaktadır.

Fotoğrafta; 14-15 yaşlarında Eyüp Baytar Eczacı Askeri Rüştiyesi öğrencisi iki genç; elleri yanda, açık mavi renkli, kolları sırmalı askeri bir kıyafetle, stüdyo ortamına benzer bir mekanda poz vermişlerdir. Öğrencilerin arkalarında, Padişahım Çok Yaşa işlemeli bez asılıdır. Abdülhamid'in suretini, kamusal mekanlarda sergilenmesini yasaklaması üzerine, kamusal mekanlarda Sultanın meşruiyetinin ifade edilmesine temsiliyet dönemi olan XIX. yüzyılda Padişahım Çok Yaşa işlemeli bezlerin hizmet ettiği gözden kaçırılması gereken bir noktadır. Ayrıca II. Mahmud'tan beri alışlagelen bir pratik halini almış olan kamusal alanda sergilenen Sultan Portrelerinin yerini, bu dönemde Padişahım Çok Yaşa yazan bu işlemler almıştır. (Deringil; 2002:33)

Yazın tarihimizde, okul anıları önemli bir yer tutmaktadır. Sermet Muhtar Alus'un **Masal Olanlar** adlı eserinde, Eyüp Baytar ve Eczacı Askeri Rüşdiyesi'nden

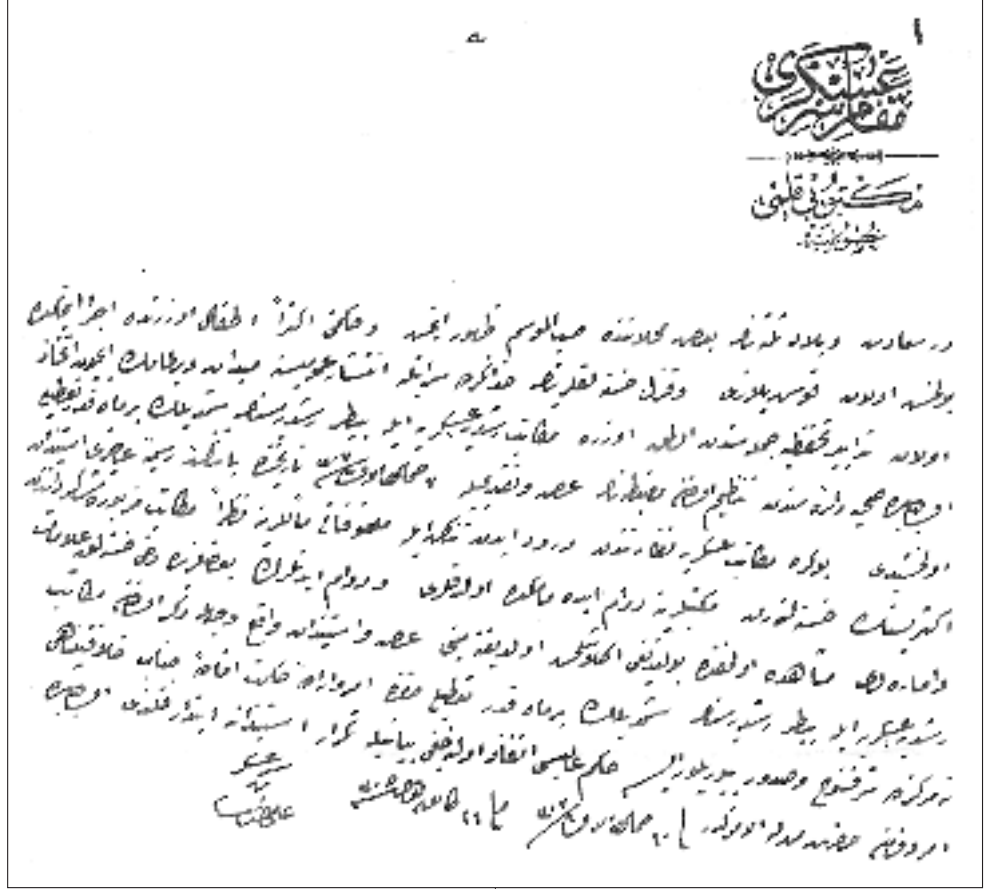
mezun emekli bir kaymakamın, okulla ilgili anılarına yer verilmiştir. Metinde, Eyüp Baytar ve Eczacı Askeri Rüşdiyesi öğrencilerinin 1894 yılı Mayıs ayında düzenlenen geleneksel Kağıthane Kuzu Ziyafetinde geçirdikleri bir gün, akıcı bir üslupla anlatılmaktadır. Kaymakamın ağzından Sadabat 'ta geçirilen eğlenceli ve özlemle anılan bir gün aşağıdaki gibidir:

"Bu iplerle çekilen gün gelmezden evvel, umuma beyaz eldivenler dağıtılır, elbisesi eski olanlara yeni elbiseler verilirdi. Baytar Mektebi Kağıthane'ye bemen daima topçu Mektebi ile beraber giderdi. O gün erkenden kalk borusu çalınır çalınmaz, bütün talebe yataklarından fırlar, giyinirdi. Mektep kapısından çıkılıp Eyüp İskelesinde bekleyen Haliç Şirketinin 7 numaralı vapuruna binilir, biraz gidilip Karaağaç İskelesinde inilir, orada Halıcıoğlundan gelen Mübendishane-i Berr-i Hümayun'a iltihak (katılma) olunurdu. Müzik önde. Topçu Mektebi ortada, Baytar Mektebi arkada olarak Sadabad'ın yolu tutulur, toz topraklara bulanılmaya başlanırdı... Bu vechile bir hayli yol katedile dursun, Sadabad'a sonunda varılırdı. Dört köşe yuvarlak, beyzi masalar üzerine sofralar kurulmuş, kuzu lengerleri ortaya, yeşil salata tabakları etrafa dizilmiş, iki üç metre boyunda, içi çinkolu, etrafı musluklu, yalak biçiminde ve dört ayaklı kaplara limonatalar doldurulmuş, ağaçlara bayraklar asılmış. Erken ve ümeranın yemek yiyeceği mahaller daba itina ile daba çok bayrakla tezyin edilmiş... Yemeği müteakip sofralardan kalkılır ve bir mola verirdi. Bu ziyafetlerde her mektep tarafından berayı mahmedet ve şükran (padişahı öven ve teşekkür eden) kasideler okumak mutaddı. Baytar Mektebi namına olanları da, imla ve büsnübat (güzel yazı) Malimi Haşim Bey keşide-i silk-i tabrir eder (kaleme alır). Ve intihap ettiği (seçtiği) bir talebesine okuturdu. Bahsettiğim 310 'daki ziyafette adı geçen Haşim Bey'in bu neviden kasidesini Kabataşlı Mehmet Ali Efendi :

Kainata oldu canbahşa (sevgili) kudumu (uzak bir yoldan gelme ayak basma) nevbabar!

Diye başlayarak gayet selis (akıcı), pürüzsüz ve batasız okumuş.

Belge 3

Asker oğlu askerim ben, asker oğlu askerim,
Pür sadakatir serapa (baştan ayağa kadar)
kalbi safvet- perverim

Diye itmam (bitirince) orada bazı bulunan zevatın nazar-ı dikkat ve mahzuziyetini (boşlanmasını), celbetmiş, Mektep Nazırı Zeki Paşa tarafından bir kitap hediye almış, nazımı bulunan Hşlim Bey'in de Mecidi Nişanı tebdil olunarak kendisi tesrir (sevinçli) kılınmıştı...

İşte bu şekilde, akşama kadar gülüp oynayanlar, gene Karaağaç'a kadar yan yana gidilip oradan vapura binilip ezanda mektepte olunurdu. Yorgunluktan akşam yemeği yenmez, külçe gibi yataklara serinilirdi. (Alus;1997: 149-154)

Başbakanlık Osmanlı Arşivinde Eyüp Baytar ve Eczacı Askeri Rüşdiyesi ile ilgili yaptığımız arşiv çalışmasında ise üç adet belgeye ulaşılmıştır.

22 Mayıs 1889 Pazartesi (Hicri 12/M/1317) tarihli belge⁹ Mekteb-i İdadi-i Harbiye ve Baytar ve Eczacı Rüşdiye-i Askeriye de sünnetsiz bulunan öğ-

rencilerin isimlerinin takdimi ile ilgilidir. (Belge 2)

Belgenin Osmanlıca'dan günümüz Türkçe'sine transkripte edilmiş hali aşağıdaki gibidir:

Mekâtib-i Askeriye-i Şâhâne Nezâreti

Aded

Mekteb-i İdadiye-i Harbiye-i Şâhâne'de ve baytar ve eczacı rüşdiye-i askeriye şâkirdânından emr-i mesnûn-ı bitânların icrâsı icâb edenlerin esâmisini mübeyyin şusuladı.

Mekteb-i İdadi-i Şâhâne'de bulunan

Sene 1 Avni Efendi b. Hacı Osman Sultan Selim
Sene 1 Mehmed Emin Efendi b. Şefik Beşiktaş
Sene 1 Emin Efendi b. Mustafa Nişantaşı
Sene 1 Hakkı Efendi b. Fabri Selimiye
Sınıf-ı mabsûs Hikmet Efendi b. Hamdi Cibangir
Sınıf-ı mabsûs Ömer Faruk Efendi b. Haydar Hisar
Sınıf-ı mabsûs Nuri Efendi b. Habib Sarıkız
Sınıf-ı mabsûs Ali Efendi b. Rıza Yakova
Sınıf-ı mabsûs Ahmed Hamdi Efendi b. Ahmed Sadık Aksaray

⁹ Belgenin aslına ulaşmak için

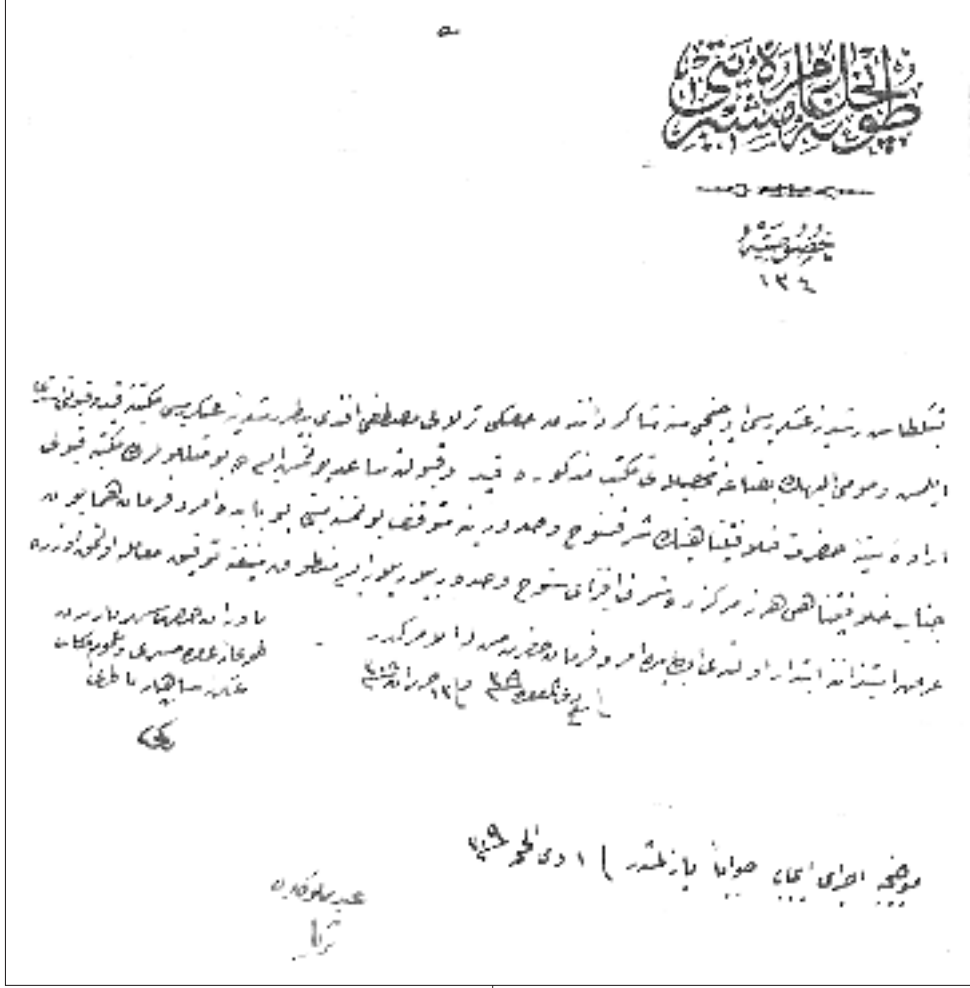
Bkz. B.O.A., Fon

Kodu:Y.PRK.ASK.(Yıldız

Perakende Askeri Evrakı), Dosya

No: 151, Gömlek No:48

Belge 4

Sınıf-ı mahsûs Mazhar Efendi b. Şevket Yakova
 Sınıf-ı mahsûs Elmas Efendi b. Şemseddin Gosine
 Baytar ve Eczacı Rüşdiye-i Askeriyesi'nde bulunan
 Sene 4 Avni Efendi Göztepe
 Sene 3 Refet Efendi Beykoz
 Sene 3 Abdülkadir Efendi Kal'a-i Sultâniye
 Sene 3 Edib Efendi İnadıye
 Sene 2 Ahmed Efendi Ayasofya
 Sene 2 Mehmed Ali Efendi Urfa
 Sene 2 Hayreddin Efendi Fatih
 Sene 2 Ali Tevfik Efendi Şebzadebaşı
 Sene 1 Hidayet Efendi Gelibolu
 Sene 1 Subhi Efendi Şebzadebaşı
 Sene 1 Neş'et Efendi Acı çeşme
 Sene 1 Ahmed Efendi Cerrabbaşı
 Sene 1 Alaaddin Efendi Tophane
 Sene 1 Ömer Efendi Kadıköy
 Sene 1 Celal Efendi Cerrabbaşı
 Sene 1 Cevdet Efendi Bingazi

Sene 1 Zekeriyya Efendi Mar'aş

Mekâtib-i İdadi-i Harbiye-i Şahâne'de ve baytar ve eczacı rüşdiye-i askeriyesinde bulunan şâkirdân miyânında sünnetsiz olanların esâmîsini mübeyyin tanzim ettirilen püsula atabe-i seniyye-i hazret-i bilâfet-penâbiye ref' ve takdîm olunmak üzere leffen tesyîr-i savb-ı âlî-i atûfîleri kılınmış olmakla ol bâbda emr u fermân hazret-i men lebül'emrindir.

12 Muharrem sene 317 ve 11 Mayıs sene 315
 Yâverân-ı Hazret-i Şebriyârîden
 Tophâne-i Amire Müşîri ve Umûm Mekâtib-i Askeriye-i Şâhâne Nâzırı
 Bende Zeki

İkinci belge¹⁰ 2 Ocak 1890 (Hicri 1307/1307) tarihli olup, Dersaadet ve Bilad-ı Selase'de kuş palazı ve kızıl hastalıklarının sarı bir şekil aldığı Mekatib-i Rüşdi-

¹⁰ Belgenin aslına ulaşmak için Bkz. B.O.A., Fon Kodu: Y.PRK.ASK. (Yıldız Perakende Askeri), Dosya No: 59, Gömlek No: 62

ye-i Askeriye ile Baytar Rüşdiyesinin bir ay tatil edildiğini bildirmektedir. (Belge 3)

Belgenin Osmanlıca'dan günümüz Türkçesi'ne transkripte edilmiş hali aşağıdaki gibidir:

Makâm-ı Serasker

Mektûbî Kalemi

Husûsiye

Dersaadet ve bilâd-ı selâsenin bazı mahallâtında hasbe'l-mevsim zubûr etmiş ve hükmünü ekseren eţfâl üzerinde icrâ etmekte bulunmuş olan kuş palazı ve kızıl hastalıklarının Hüdânkerde sirâyetle intişâr-ı umûmîsine meydan verilmemek için ittihâz olan tedâbîr-i tahaffuziyye cümlesinden olmak üzere Mekâtib-i Rüşdiye-i Askeriye ile baytar rüşdiyesinin şimdilik bir mâh kadar ta'tîli ol bâbda sıbbiye dâiresinden tanzim olunan mazbatanın arz ve takdîmiyle 7 Cumâde'lülâ sene 307 tarihinde bâ-tezkire-i resmiye-i âcizî istîzân olunmuşdu. Bu kere mekâtib-i askeriye nezâretinden vurûd eden tezkire ile melfûfâtı me'âllerine nazaran mekâtib-i mezbûre şâkirdânından ekserîsinin hastalanarak mekteplerine devam edememekte oldukları ve devam edenlerin bazılarında dabi hastalık alâmât ve emâreleri müşâbede olunmakta bulunduğu anlaşılmuş olduğuna mebnî arz ve istîzân vâki' vecible zikr olunan mekâtib-i Rüşdiye-i Askeriye ile baştar rüşdiyesinin şimdilik bir mâh kadar tatîli bakkında emr ve irâde-i hikmet âde-i cenâb-ı hilâfet-penâhî ne merkezde şeref-sunûh ve sudûr buyurulur ise hükm-i âlîsi infâz olunacağı beyanıyla tekrar istîzâna ibtidâr kılındı ol bâbda emr u ferman hazret-i men lebü'l-emrindir.

10 Cumâdelûla sene 305

Serasker

Bende Ali Saib

Son belgemiz¹¹ ise 25 Haziran 1892 Cumartesi (Hicri 30/Za/1309) tarihlidir. Belgenin içeriği, Beşiktaş Askeri Rüşdiyesi öğrencisinden Haseki Tarlalı Mustafa Efendi'nin Baytar Askeri Rüşdiyesine kabulü hakkında Tophane Müşiriyetinin izin istemesidir. (Belge 4)

Belgenin Osmanlıca'dan günümüz Türkçesi'ne transkripte edilmiş hali aşağıdaki gibidir

Tophane-i Amire Müşiriyet

Husûsiyye 134

Beşiktaş Rüşdiye-i Askeriyesi Üçüncü sene şâkirdânından Haseki Tarlalı Mustafa Efendi Baytar Rüşdiye-i Askeriyesi mektebine kayd ve kabûlünü istidâ eylemiş ve mâmâ-ileybin bidâ'a-i tab-silâtu mekteb-i mezkûre kayd ve kabulüne müsaid bulunmuş ise de bu misillülerin mektebe kabûlü irâde-i seniyye-i hazret-i hilâfet-penâbînin şeref-sunûh ve sudûruna mütevekkif bulunmasına mebnî bu bâbda emr u fermân-ı hümâyûn-ı cenâb-ı hilâfet-penâhî ber ne merkezde şeref-efzâ-yı sunûh ve sudûr buyurulur ise mantûk-ı münîfine tevfik mu'âmele olunmak üzere arz ve istîzânna ibtidâr olundu ol bâbda emr u fermân hazret-i men lebü'l-emrindir.

Yâverân-ı Hazret-i Şebriyârîde

Tophâne-i Amire Müşiri ve Umûm Mekâtib-i Askeriye-i Şâhâne Nâzırı

Bende Zeki

Mûcebince icrâ-yı icâbı cevâben yazılmışdır. 1 Zilhicce sene 309

Abd-i memlûkleri Süreyya

Sonuç olarak, Eyüp Baytar ve Eczacı Askeri Rüşdiyesi XIX.Osmanlı modernleşmesinin ürünü olarak açılmış ve 1906 yılına kadar da varlığını sürdürmüş orta basamak bir eğitim kurumudur. Eğitim, mimarlık ve tıp tarihimizde hakkında pek fazla yayın yapılmamış olan Eyüp Baytar ve Eczacı Askeri Rüşdiyesinin, daha geniş soluklu çalışmalarda gündeme gelmesi dileğimizdir.

KAYNAKÇA

Akyüz, Yahya. **Başlangıçtan 2001'e Türk Eğitim Tarihi**. İstanbul: Alfa Yayınları, 2001.

Alus, Sermet Muhtar. **Masal Olanlar Kağıthane'de Kuzu Ziyafeti**. İstanbul:İletişim Yayınları, 1997.

Baytop, Turhan. **Türk Eczacılık Tarihi**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları No:3358, 1985.

Baytop, Turhan. **Eczacılık Öğretimi. Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**.

¹¹ Belgenin aslına ulaşmak

için **Blz.** B.O.A., **Fon**

Kodu: Y.MTV.(Yıldız Mütenevvi Maruzat), **Dosya No:** 154, **Gömlük No:** 48

C: IV. İstanbul: Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Ortak Yayını, 1996.

Berkes, Niyazi. Yay. Haz: Ahmet Kuşaş. **Türkiye'de Çağdaşlaşma**. İstanbul: Y.K.Y., 2003.

Bilim, Cahit Yalçın. **Tanzimat Devrinde Türk Eğitiminde Çağdaşlaşma (1839-1876)**. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 1984.

Çetinsaya, Gökhan. **İslami Vatanseverlikten İslam Siyasetine. Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cumhuriyet'e Devreden Düşünce Mirası Tanzimat ve Meşrutiyet'in Birikimi**. İstanbul: İletişim Yayınları, 2001 .

Çiftçi, Aynur. **XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nde Askeri Mimari ve İstanbul'da İnşa Edilen Askeri Yapılar**. (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2004.)

Deringil, Selim. **II. Abdülhamid Döneminde Osmanlı Dış İlişkilerinde "İmaj" Saplantısı. Sultan II. Abdülhamid ve Devri Semineri**. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, 1994.

Deringil, Selim. Çev: Gül Çağalı Güven. **İktidarın Sembolleri ve İdeoloji, II. Abdülhamid Dönemi (1876-1909)**. İstanbul: Y.K.Y., 2002.

Dölen, Emre. **Tekstil Tarihi. Dünyada ve Türkiye'de Tekstil Teknolojisinin ve Sanayinin Tarihsel Gelişimi**. İstanbul: Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi Yayınları, 1992.

Dölen, Emre. İplikhane-i Amire. **Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**. C: III. İstanbul: Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Ortak Yayını, 1996.

Erdoğan, Kutluay. **Baytar Mektepleri**. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi. C: II. İstanbul: Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Ortak Yayını, 1996.

Ertuğrul, Halit. **Kültürümüzü Etkileyen Olaylar**. İstanbul: Nesil Yayınları:2002.

Fortna, C. Benjamin. **Mekteb-i Hümayun, Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Döneminde İslam, Devlet ve Eğitim**. İstanbul:

İletişim Yayınları,2005.

Haskan, Mehmet Mermi. **Eyüp Sultan Tarihi**. İstanbul: Eyüp Sultan Vakfı Yayınları, 1996.

İhsanoğlu, Ekmeleddin. **Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim. Osmanlı Uygarlığı**. Yay. Haz: Halil İnalçık ve Günsel Renda.. C:I. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2003.

Kodaman, Bayram. **Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi**. Ankara. T.T.K. Yayınları, 1991.

Komisyon. **Osmanlı Dönemi'nde Askeri Okullarda Eğitim**. Ankara: Milli Savunma Bakanlığı, 2000

Oytun, Neslihan. **II. Abdülhamid Dönemi Eğitim Politikasının İzmir'e Yansımaları**. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Enstitüsü, 2002.)

Önsoy, Rifat. **Tanzimat Dönemi Osmanlı Sanayii ve Sanayileşme Politikası**. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, 1988.

Özcan, Abdülkadir. **II. Abdülhamid Dönemi Eğitim ve Kültür Faaliyetleri. Osmanlı Devleti'nin 700. Kuruluş Yıldönümünde Sultan II. Abdülhamid Dönemi Paneli (II)**. İstanbul: Bilge Yayınları, 2000.

Sakaoğlu, Necdet. **Askeri Okullar. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**. C:I. İstanbul: Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Ortak Yayını, 1996.

Sakaoğlu, Necdet. **Rüşdiyeler. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi**. C:VI. İstanbul: Tarih Vakfı ve Kültür Bakanlığı Ortak Yayını, 1996.

Tekeli, İlhan-İlkin, Selim. **Osmanlı İmparatorluğu'nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sisteminin Oluşumu ve Dönüşümü**. Ankara:T.T.K. Yayını, 1993.

Tekin, Şinasi-Tekin Alpay, Gönül. **Imperial Self Portrait: The Ottoman Revealed In The Sultan Abdul Hamid II's Photographic Albums**. Journal of Turkish Studies – Türklük Bilgisi Araştırmaları. Volume:XII. Harvard University, Office of University Publisher, 1988.